

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ 2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2014 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Θέμα Α.

- A.1.** Επομένως, ούτε οι αρετές γεννιούνται μέσα μας εκ φύσεως ούτε κατ' αντίθεση προς τη φύση μας, αλλά από τη μία εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, και από την άλλη τελειοποιούμαστε ως προς αυτές με τον εθισμό.

Και ακόμη, όσες ιδιότητες υπάρχουν σε μας εκ φύσεως, τις αποκτούμε πρώτα ως δυνατότητες και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες, (πράγμα το οποίο είναι φανερό στην περίπτωση των αισθήσεων' διότι δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις της όρασης και της ακοής επειδή είδαμε ή ακούσαμε κάτι πολλές φορές, αλλά αντίθετα έχοντάς τες κάναμε χρήση τους, και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει επανειλημμένα χρήση τους)' τις αρετές όμως τις αποκτούμε αφού προηγουμένως τις ενεργοποιήσουμε, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες' αυτά δηλαδή που πρέπει να κάνουμε αφού τα μάθουμε, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, όπως, για παράδειγμα, γίνονται κάποιοι οικοδόμοι με το να χτίζουν οικίες και κιθαριστές με το να παίζουν κιθάρα' με τον ίδιο τρόπο, λοιπόν, γινόμαστε δίκαιοι με το να κάνουμε δίκαιες πράξεις, σώφρονες με το να επιτελούμε σώφρονα έργα, και ανδρείοι με το να κάνουμε ανδραγαθήματα.

Θέμα Β

Β.1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η αρετή έχει διπλή διάσταση καθώς διακρίνεται στη διανοητική και στην ηθική αρετή. Η ηθική αρετή σε γενικές γραμμές έχει να κάνει με τον τρόπο διαμόρφωσης του χαρακτήρα του ανθρώπου ενώ η διανοητική σχετίζεται με τη διάνοιά του. Σύμφωνα με τον W.D. Ross οφείλουμε να μελετήσουμε και τη διανοητική αρετή «καθώς ο ενάρετος άνθρωπος ενεργεί κατά τον ορθό λόγο. Η διαμόρφωση αυτού του λόγου είναι μια διανοητική εργασία την οποία οφείλουμε να εξετάσουμε. Επίσης η ευδαιμονία έχει οριστεί ως ενέργεια της ψυχής σύμφωνα με την αρετή ή, αν οι αρετές είναι πολλές, σύμφωνα με την καλύτερη και τελειότερη. Αν θέλουμε να γνωρίσουμε τι είναι ευδαιμονία, πρέπει να εξετάσουμε το χαρακτήρα όχι μόνο των ηθικών αλλά και των διανοητικών αρετών.»

Η διανοητική, λοιπόν, αρετή γεννιέται και επαυξάνεται με τη συστηματική διδασκαλία (το πλείον έχει και την γένεσιν και την αύξησιν). Ο Σωκράτης άλλωστε και ο Πλάτωνας πίστευαν ότι κάθε είδος αρετής είναι κυρίως προϊόν μαθήσεως. Επίσης ο φιλόσοφος ορίζει ως θεμελιακές διανοητικές αρετές τη σοφία, τη σύνεση και τη φρόνηση τις οποίες πιστεύει ότι ο άνθρωπος τις κατακτά μέσα από τη μάθηση.

Οι διανοητικές αρετές είναι προϊόντα μαθήσεως και την κύρια ευθύνη για την απόκτησή τους τη φέρει ο δάσκαλος. Ωστόσο για να μπορέσει κανείς να τις αποκτήσει πρέπει να αποκτήσει πείρα κάτι το οποίο είναι εφικτό αφού περάσει χρόνος αρκετός (**Διόπερ έμπειρίας δέϊται καί χρόνου**). Μέσα από τις διάφορες καταστάσεις στις οποίες θα διέλθει ο άνθρωπος θα αποκτήσει εμπειρίες και σιγά σιγά όλες τις απαιτούμενες γνώσεις που χρειάζεται προκειμένου να κατακτήσει ως ένα βαθμό το τελικό σκοπό του. Λέμε ως ένα βαθμό διότι δεν υπάρχει πέρας σ' αυτά που μπορεί να μάθει ένας άνθρωπος. Θα πρέπει να δοθεί όμως ιδιαίτερη σημασία στο τό πλείον καθώς αποδεικνύει ότι δεν εξαρτώνται οι διανοητικές αρετές ολοκληρωτικά από τη διδασκαλία. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν. Προφανώς αυτοί θα σχετίζονται με έμφυτες ιδιότητες του ανθρώπου και γι αυτό και δεν αναφέρονται.

Ο Αριστοτέλης από την άλλη συνδέει την απόκτηση της ηθικής αρετής με το έθος- συνήθεια (**‘Η δ’ ηθική έξ έθους περιγίνεται**) **κάνοντας ετυμολογική συσχέτιση του όρου ηθική με τη λέξη έθος (‘Όθεν καί τούνομα....έθους .... έθους)**. Η λέξη ηθική σημαίνει συνήθεια, τρόπος, εθισμός. Κάνοντας αυτήν την ετυμολόγηση προσπαθεί ο Αριστοτέλης να δείξει ότι γι’ αυτόν οι λέξεις δεν είναι απλοί ήχοι κατασκευασμένοι κατά συμβάσεις αλλά σχετίζονται όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τα πράγματα τα οποία δηλώνουν. Η ονοματολογία δηλαδή με λίγα λόγια αποκαλύπτει την πραγματική ουσία των ανθρώπινων ιδιοτήτων. Επομένως, οι ηθικές αρετές είναι απότοκο επανάληψης και συνήθειας και για την απόκτηση τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός. Προκειμένου, επομένως, ένας άνθρωπος να γίνει ηθικός πρέπει να εθιστεί σε μια ηθική πράξη κάνοντάς την βίωμά του. Η διαρκής εξάσκηση θα βοηθήσει τον άνθρωπο να αποκτήσει στη ψυχή του τις συγκεκριμένες ηθικές αρχές. Η ηθική αρετή είναι η ιδιότητα του χαρακτήρα μας που μας ωθεί σε συγκεκριμένες συμπεριφορές. Αφορούν κυρίως συναισθήματα και πράξεις που ελέγχουν ορισμένα συναισθήματα για τη σωστή αντίδραση σε ορισμένες περιστάσεις. Στην ηθική αρετή εκείνος που ευθύνεται κυρίως για την απόκτησή της δεν είναι τόσο ο διδάσκαλος, αλλά ο ίδιος ο ασκούμενος, αφού είναι θέμα συνεχούς άσκησης και εμπέδωσης. Βέβαια σημαντικό ρόλο παίζει και το περιβάλλον μέσα στο οποίο βιώνει ο άνθρωπος τις διάφορες καταστάσεις.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι οι δύο μορφές της αρετής του ανθρώπου σχετίζονται με τα αντίστοιχα μέρη της ψυχής του και πιο συγκεκριμένα οι διανοητικές αντιστοιχούν στο λογικό μέρος της ψυχής, ενώ οι ηθικές στο επιθυμητικό μέρος.

B.2. Προκειμένου ο Αριστοτέλης να διατυπώσει τη θεωρία του κάνει διάκριση ανάμεσα στους όρους δύναμις και ενέργεια. Με τον όρο «δύναμις» εννοεί τη δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα όν να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η ενέργεια είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Για να αποδώσει τη χρονική προτεραιότητα των δυνάμεων έναντι των ενεργειών (**δύναμις → ενέργεια**) σε όσα χαρακτηριστικά υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, συνδέει τις δυνάμεις με το «πρότερον» και με απαρέμφατα ή μετοχές αορίστου που δηλώνουν το προτερόχρονο («ίδείν», «άκούσαι», «χρησάμενοι»). Αντίθετα, για να αποδώσει την αντίθετη πορεία που ακολουθείται στις ηθικές αρετές (**ένέργεια → δύναμις**), συνδέει τη μετοχή «ένεργήσαντες» με το «πρότερον», για να δηλώσει το προτερόχρονο, ή τις μετοχές ενεστώτα «ποιοῦντες» και «πράττοντες», για να δηλώσει το σύγχρονο.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την επαγωγική πορεία για να στηρίξει την άποψή του σύμφωνα με την οποία όσες ιδιότητες έχει ο άνθρωπος από τη φύση πρώτα τις έχει ως δυνατότητες και μετά τις κάνει χρήση. Τις ηθικές όμως αρετές πρώτα τις εφαρμόζει στην πράξη και μετά από την επανειλημμένη πράξη τις αποκτά κανείς ως δυνατότητα. Επομένως αφού τις ηθικές αρετές τις αποκτούμε κάνοντας πολλαπλές φορές τη πράξη είναι φανερό πως τις ηθικές αρετές ο άνθρωπος δεν τις αποκτά από τη φύση.

Ο Αριστοτέλης ως εμπειρικός φιλόσοφος προκειμένου να υποστηρίξει την άποψή του, ότι δηλαδή ενώ τις ηθικές αρχές τις έχουμε από τη φύση χρειάζεται να τις ενεργοποιήσουμε, καταφεύγει σε άλλες τέχνες. Προκειμένου ένας άνθρωπος να αποκτήσει ορισμένες τεχνικές-πρακτικές δεξιότητες, χρειάζεται προηγουμένως να ασκηθεί σ' αυτές. Γίνεται με λίγα λόγια κάποιος τεχνίτης εφόσον ασκηθεί ικανοποιητικά σ' έναν πρακτικό τομέα και αυτό γιατί κανείς δε γεννιέται τεχνίτης αλλά γίνεται. Έτσι για να γίνει κανείς οικοδόμος πρέπει πρώτα να έχει κατασκευάσει κάτι, ενώ για να γίνει κιθαριστής πρέπει να ξέρει να παίζει κιθάρα. Η σχέση που συνδέει την ηθική αρετή με τις τέχνες είναι εκείνη της αναλογίας. Έτσι μόνο μέσα από την επιτέλεση δίκαιων πράξεων ο άνθρωπος θα γίνει δίκαιος, και αντίστοιχα από την επιτέλεση σώφρωνων έργων θα χαρακτηριστεί σώφρονας και ανδρείων ανδρείος.

B.3. Ο Αριστοτέλης διέκρινε αρχικά τη ψυχή σε δύο μέρη στο λόγον έχον μέρος της ψυχής και στο άλογον. Η αρχική αυτή διαίρεση(σελ. 152 βιβλίου).....σε ηθικές και διανοητικές (σελ. 153 βιβλίου).

B.4. Δίνουμε ενδεικτικά τις παρακάτω απαντήσεις:

τύπος	ουσιαστικό	επίθετο
Ούσης	ουσία	ουσιώδης
ἔσχηκε	σχήμα	εποχικός
Πεφυκότων	φύση	φυσικός
Χρησάμενοι	χρήση	χρηστικός
μανθάνομεν	μάθημα	μαθησιακός

Γ.1. Μετάφραση αδιδακτου κειμένου

Νομίζω δηλαδή ότι δεν πρέπει να αγνοείτε, ότι έχουν γίνει ήδη πολλές παρόμοιες πράξεις τις οποίες στην αρχή όλοι γενικά θεωρούσαν ότι είναι συμφορές και συμπονούσαν αυτούς που (τις) έπαθαν, αργότερα όμως κατάλαβαν ότι αυτές οι ίδιες έχουν γίνει αιτία μεγάλων αγαθών. Και γιατί πρέπει να λέω τα περαιτέρω; Αλλά και τώρα οι πόλεις που είναι πρώτες, και εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα, θα βρίσκαμε ότι σημείωσαν μεγάλη πρόοδο όχι από την ειρήνη αλλά από όσα έγιναν στον πόλεμο και αφού δυστύχησαν πρώτα ανέκτησαν πάλι (τις δυνάμεις τους) και από αυτές η μία είναι ηγεμονική δύναμη ανάμεσα στους Έλληνες και η άλλη έχει γίνει τόσο μεγάλη προς το παρόν, όσο δε θα περίμενε κανείς ποτέ μέχρι τώρα να γίνει γιατί η φήμη και η λαμπρότητα (το μεγαλείο) δεν αποκτάται από την αδράνεια αλλά συνηθίζει να γίνεται (να προκύπτει) από τους αγώνες.

Γ.2

ἔ
Πορρωτάτω
Εὔ
Ἰμῶν αὐτῶν
Τοῖς ἡγεμόσι
ᾠετο
Ἰπειλήφθαι
Τοῖς πεισομένοις
Γνοιῆ
κατάστηθι

Γ.3.α

ὑμᾶς: Υποκείμενο του ειδικού απαρεμφάτου ουκ ἀγνοεῖν (ετεροπροσωπία)

συμφοράς: Κατηγορούμενο στο αντικείμενο του ρήματος ὑπέλαβον (ας)

τοῖς παθοῦσι: Αντικείμενο του ρήματος συνηνέχθησαν

τι: αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο λέγειν

λαβούσας: Κατηγορηματική συμπληρωματική μετοχή. Εξαρτάται από το ρήμα εὔροιμεν ἂν και αναφέρεται στο αντικείμενό του τας πόλεις

ήγεμόνα: Κατηγορούμενο στο αντικείμενο της μετοχής καταστάσαν

Γ.3.β.

Η πρόταση είναι κύρια πρόταση κρίσεως και θα μετατραπεί σε ονοματική ειδική πρόταση και σε ονοματικό ειδικό απαρέμφατο.

Ονοματική ειδική πρόταση: «ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἶ γάρ ἐπιφάνειαι καί λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν».

Ονοματικό ειδικό απαρέμφατο: «ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γάρ ἐπιφανείας καί λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν»

Επιμέλεια Απαντήσεων : Ρούβαλη Μαρία, Φιλντίση Μαρία